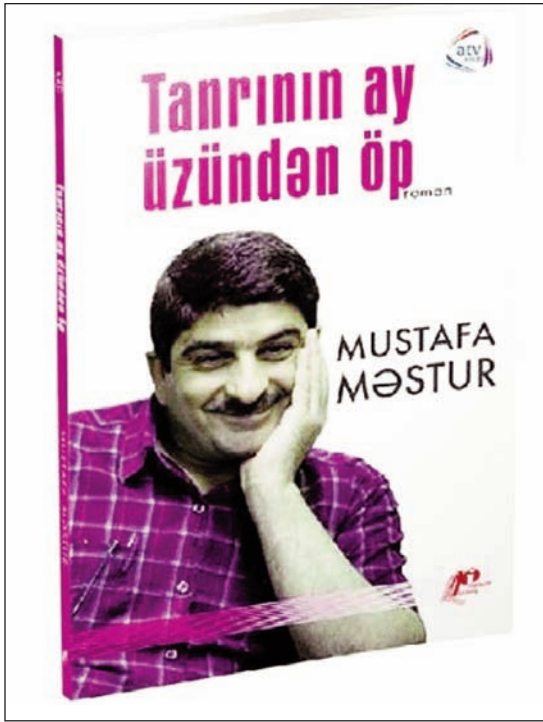

Fərid Hüseyn: Azərbaycanda çap olunan hər iki romanınızı “Cüzamli əllər və donuz sümüyü” və “Tanrının ay üzündən öp” kitablarınızı oxumuşam və həmin kitablar haqqında bəzi suallarım var. Kitabları oxuyarkən müəllif tərəfindən qoyulan bezi suallarla qarşılaşırq. Yazıcıların sualları adətən iki cür olur: özlərini düşündürən, cavab tapmaq istedikləri suallar və oxucunu düşündürmək üçün olan suallar. Sizin əsərlərinizdəki suallar dediklərimdən hansına aiddir?

Mustafa Məstür: Mən romanın sual və ya cavab vermək üçün bir müstəvi olmadıqı qənaətindəyəm. Roman elə bir yer, elə bir müstəvidir ki, sən orada hər hansı bir hadisəni əks etdirir və ya hər hansı bir mövzunun təsvirini verirən. Məsələn, şahmat taxtası kimi. Deyək ki, bir piyada fil ilə qarşı-qarşıyadır və mümkündür ki, fil onu vursun. Biz filin onu vurmasının yaxşı olub-olmadığını deyə bilmərik. Piyadanın özünü necə qorumasını və bu qarşıdurmadan necə yayınmasını da təklif edə bilmərik. Biz sadəcə deyirik ki, piyada təhlükə altındadır və piyada ilə eyni rəngdə olan hər hansı bir at ona kömək etmək istəyir. Və yaxud eyni rəngli vəzir fili vura bilər. Biz bu minvalla vəziyyəti açə bilərik. Əlbəttə, mümkündür ki, bu vəziyyət belə oxucunun beynində çoxlu suallara səbəb olsun. Lakin, yazıcının işi bu suallara cavab tapmaq deyil. Yazıcı yalnız o vəziyyəti izah edə bilər.

Məsələn, əsərdə Allahın varlığına şübhəylə yanaşan, Allahı inanmayan və ya Allahə dərindən inanan, bağlı olan iki obraz ola bilər. Oxucu həm Allahə inanan adama, həm də Allahə inananmaya qulaq asa bilər. Bu romanda da cərəyan edən hadisələr də belədir. Oxucu özü qərar verir ki, hansı obraz onu xilas edə bilər və ya ümumiyyətlə, xilas edə biləmi? Yeni, roman məsələlərin həlli üçün bir vasitə və ya bir müstəvi, həmçinin bir sıra problemləri çözməyəyən fəlsəfə kitabı da deyil. Romandakı hadisələr bəzən özü bir sualdır, amma bəzən hadisənin özü bir cavab ola bilər. Əslində, yazıcı yazmağa başlayanda nə sal vermək, nə də cavab tapmaq məqsədi güdməməlidir. Yalnız hadisələri canlandırmalıdır.

Fərid Hüseyn: “Tanrının ay üzündən öp” romanında detektiv xətti də var ki, bunu tam detektiv adlandıрмаq olmaz. Bu oxucunu hadisələr aydınlaşana qədər intizarda saxlayan metod kimi istifadə olunub, yoxsa bu obrazların mahiyyətini açmaq üçün bir üsuldur?

fat, əyləncə və yaxud da satıradan da bu məqsədlə istifadə olunur. Bəzən isə oxucunu aldatmaq metodu kimi sınıanılır. Gərək oxucu romanı oxumağa başlayan kimi əhvalatın içinə düşsün və oradan çıxə bilsəsin. Bu rabitə baş verdiyi zaman oxucu mütləq sizin dediklərinizə qulaq asacaq. Mən heç vaxt yazdıqlarımı oxucunun fikrinə görə nizamlamıram. Oxucu nə düşüner və ya nə fikirləşər, bunu nəzərə almıram. Amma oxucunun romanın içində azıb qalmaması üçün nəyi, necə deməliyəm, əlbəttə, bunu düşünrəm və diqqət edirəm. Romanların quruluşu etibarilə mürəkkəb ola bilər, lakin dili heç vaxt qəliz olmur, həmişə sadə, rəvan, anlaşılıqlı olur. Lakin, oxucunun yazıcını nə demək istəyini əvvəlcədən bilməsi də yaxşı hal deyil. Belə olan halda ən yaxşısı budur, o mətn heç çap olunmasın. Çünki oxucu daim maraq və müəmma içində olmalıdır.

Səlim Babullaoglu: Kortasarin bir romanı var, ilk cümlesi çox qarışıq və müəmmalıdır. Bütün roman sanki bu anlaşılmalıqlı, mən anlaşılmaq cümələni, situasiyanı, vəziyyəti izah etməkdən ibarətdir. Kamünün “Yad” romanı da belədir. “Anam dünən öldü ya da bu gün xatırlamıram.” Bütün roman bu “xatırlamıram”la bitən cümələni izah etməkdən başqa bir şey deyil. Müəllif istəyir ki, oxucu qəfilədən romanın içinə düşsün. Əslində oxucunu romanın içinə salan adətən, ya birinci cümle, ya da birinci abzas olur. Sizin romanda da belədir. Birinci abzasdan sonra hadisələrin içinə düşürsən. Mən aeroportdakı situasiyadan sonra artıq romana qapılmışdım və mənə maraqlı idi ki bundan sonra hadisələr hansı mürəkkəbliyə doğru inkişaf etməlidir. Belə bir fikir var ki, romanların birinci cümlesi seirdir, poeziya hadisəsidir, qalan cümələr isə onun izahı, davamı və ya o enerjinin əks-sədasidir. Çoxlu şairlər var ki, əsərlərində seirlərdən istifadə edirler, hətta özləri şeir uydururlar. Məsələn, Avqust Strinberq “Tənha” romanında çoxlu şeirlər yazıb. Mən istərdim Mustafa Məstür bu xüsusda öz yaradıcılıq mətbəxindən bəzi sirləri bizə açıqlasın.

Mustafa Məstür: Bunun bir neçə səbəbi ola bilər. İnsanlar çox vaxt şair olmaq istəyirlər, lakin bir müddət sonra şeir yazə biləcəklərini görüb, hekəyə yazmağa başlayırlar. İlk olaraq şəxə hekəyələr yazırlar, bu da alınmadıqda keçirlər romana. Mən elə gəlir şeir yazmaq daha çətindir. Mən şeirləri və şairləri üstün tuturam. Mənim bir kitabımda obrazın

dilindən şeirlər vermışəm. Sonradan həmin şeirləri bir kitabda toplayıb çap etdirdim. Nəticədə bu mənim şeirlərimdir. Hadi Çubi adlı bir şair obrazının şeirlərini isə “Mümkünün ən yaxşı şəklil” kitabında vermışəm və o da bu yaxınlarda dərc olunacaq. “Qonşu pişiyil” adlı şeirlər məcmuəsini tamamlamışam, lakin hələ ki çap etmək fikrinde deyiləm.

Bəzi insanlar var ki, onların həyatları yazdıqları nümunələr kimidir və yaxud yazdıqları öz həyatları kimidir. Necə ki, danışırlar, yazırlar elə də yaşayırlar və yaxud da yaşadıkları kimi yazırlar. Məsələn, Söhrab Sipehrinin şeirlərində sufizim var və bu onunla həyat tərzilə əlaqəlidir. Həmçinin Furuğ Fərruxzad. Onun yazdıqları öz hayatına çox oxşayırdı. Mən də Selincer kimi, yazdıqlarında saxtakarlıq edən yazıcıları sevmirəm. Buna görə də mən əsərlərimdə məhz yaşadıklarını yazan və ya yazdıqlarını yaşayan Furuğ Fərruxzad kimi şairlərin şeirlərindən sitat götürirəm.

Fərid Hüseyn: Romanların adları ilə bağlı sual vermək istərdim. “Cüzamli əllər və donuz sümüyü” romanın adı İmam Əlinin bir kəlamından gəlir, digər romanınızda isə qəhrəmanın təsadüfən yolda rastlaşdığı və məşinə götdürdüyü xanım avtomobilədən enərəkən deyir ki “Tanrının ay üzündən öp”. Əslində, iki kənar məqam, xətt yaradan cümlələr romana ad seçilir. İstərdim ki, bununla bağlı açıqlama verəsiniz.

Mustafa Məstür: Mən hesab edirəm ki, əsərə ad seçmək çox mühüm məsələdir. Hekayənin və romanın adı, gərək onun qısa xülasəsi, romanın sıxılmış forması olsun. Mənim fikrimcə, ən uğursuz romanda iştirak edən obrazlardan hansısa birinin adının romana ad olaraq seçilməsidir. Lakin bəzən elə hallar da olur ki, yazıcının başqa bir seçimi qalmır, hekəyə bir şəxsiyyət haqqında olur və məcbu-

bir mətni, yəni romanı əmələ gətirirlər. Yeri gəlmişkən, bunu Mahmud Dövlətabadi də bəyənib. Mənim ən sonuncu nəşr etdirdiyim “Mümkünün ən yaxşı şəklil” məcmuəsində altı hekəyə var. Bu altı hekəyənin hər birinin adı ayrı-ayrı şəhərləri özündə ehtiva edir: Şiraz, Əhvaz, İsfahan, Məşhəd, Tehran və Bəndər Ənzəli. Həmin bu altı hekayənin hər birində “mümkünün ən yaxşı şəklil” ifadəsi işlənilir. Məsələn, “Tehran” adlı hekəyədə obrazlardan biri xərcəngə yoluxub, ömrünün son günlərini yaşayır və bütün bunlar onun evə, məşinə, xoşbəxt ailəyə, uğur iş həyatına nail olduqdan sonra baş verir. Bu obraz öz-özülə danışıq və deyir ki: “Bu məqamda qəflətan mənə nəşə və ya kimsə deyir ki, oyunu tamamla və çıx gət dünyadan”. Yeni, oyunun ən yaxşı yerində oyunu tərk edib, gəlməyini tələb olunur. Mümkünün ən yaxşı halında. Bu ifadə hekəyələrdə istifadə olunduğuna görə mən bunu həm də ad kimi seçmişəm. Və ya “Şiraz” adlı hekəyədə belə bir xətt var. Əvvəllər bir insanı edam etmək istəyəndə onun boynuna ipi salmaq üçün kimisə seçirdilər və heç kəs könüllü şəkildə bu vəzifəni icra etməyə razı olmurdu. Mən uşaq olanda bu işi icra edən bir qoca kişi var idi. Onun yaşadığı həyatdə xurma ağacı olduğuna görə mən onun adını Xurma qoymuşam. Həmin hekəyədə belə bir ifadə var: “Xurma ipi məhkumun boğazına keçirəndə mümkünün ən yaxşı şəklini edirdi”. Bu işdə nəyin yaxşı, nəyin pis olduğunu müəyyənəşdirmək çətindir əlbəttə. Lakin bütün hekəyələrdə mümkünün ən yaxşı halı, mümkün olduğun ən yaxşı halda ifadə olunub.

Fərid Hüseyn: Müasir ədəbiyyatşünaslıqda təsvirlə bağlı belə bir ifadə var. “Mətbəxi təsvir etmə, biçənin yerini de”. Sizin romanlarda biz bu lakonikliyi, qısalığı hissə edirik, müasir oxucuların vaxt məhdudiyyətini nəzərə alırsınızmı?

məndən tələb edirdilər ki, mətndəki “şərab” sözünü “çay”, “qəhvə” sözləriylə əvəz edim. Ola bilər ki, “şərab”ı “qəhvə”ylə, “çay”la dəyişəndə əsərin mahiyyətindən heç nə itməsin, amma İranlı oxucu artıq bu kimi şeylərə alışıb. Amma əgər həmin mətn şərab açar sözdürsə, vəziyyət dəyişir. Və o, oxuyanda artıq başa düşür ki, bu “çay”, əslində, “şərab”dır.

də həyatını bağladıqları adamlar onlarla, tamamilə, ziddiyyət təşkil edən adamlardır. Hətta, belə bir yer var, qəzet səhifələrində qadın hüquqlarından danışrsan, lakin öz evində qadınının hüquqlarını qorumur-san. Əsərlərinizdə belə ziddiyyətli xarakterləri bir araya gətirməkdə yazıcı kimi əsas qayeniz nə idi?

Mustafa Məstür: Bu, qadınla kişi arasındakı təzaddır. İndi gərək ki, mən uzun danışıq, çünki qadınlarla bağlı mövzular həmişə uzanır (gülür). Mənim qadına baxışım necədir, qadınların həyatımıza təsiri nədir? Mən qadınların çox güclü təsiri altında-yam. Çox qısa şəkildə bir şey demək istəyirəm. Mənim qadınlara baxışlarım cümlələrdə ehtiva olunub: “Qafsız, şinsiz, nöqtəsiz eşqin hekayəsi”ndə, məsələn. Bu kitabı mən, bütünlüklə qadınlara həsr etmişəm. Əgər bu kitabın aciz, pənəhsiz kəlmələrində az da olsa, qadınlara hörmət, ehtiram varsa, mən təvəzörkəliklə bunu bütün qadınlara ithaf edirəm. Onlar həyatımızın yeganə işıqlı, məsum və mənalı hissəsinin sakinləridir. Qadınlar həyatın ən işıqlı hissəsindədirlər, kişilərsə ən zülmət hissəsində. Qadınlar bizdən çox şey istəmir, onlar sadəcə yaşamaq istəyirlər. Amma kişilər bu kiçik istəyi belə onlardan əsirgəyirlər. Mən yaşadığım şəhərdə tö-rətdikləri cinayətlər illərlə zindənda çürüyən kişiləri, bir də soyuqda, qarda, qışın qovğununda, isti havada zindan qabağında uzun-uzadı növbələrdə min bir əzab-əziyyətlə dayanan qadınları görmüşəm. Bu mənim üçün kişi və qadından ibarət bir tablodur. Bu çəkdiyimiz misalın hər ikisinə baxın və görün ki, qadınlar kişilərdən nə istəyirlər. Bu qarşılaşdırmanı ona görə vurğulayıram ki, hansı mövqedə dayana-cağımızı bilək. Mən o romanın digər hissəsində yazmışam ki, əgər kişilər dövsən ətinin haram olan yarisdirsə, qadınlar halal olan yarisdir. Romanımda da qeyd etmişəm; bir kişinin çantasını açsan içində nələr görə bilərik? Bəs qadın çantasını açsaq nə görərik? Güzgü, bilet, dodaq boyası və s. Düşünürəm ki, qadınlar dünyadan çox şey istəmirlər. Dünyanı kişilər idarə edir, qadınlar yox. Dünya pisdirsə də, yaxşıdırsa da kişilərin adı ilə bağlıdır. İki böyük dünya müharibəsi baş veribsə, mənə, bu elə də yaxşı hal deyil. Kiçik müharibələri yaddan çıxartsaq, bu müharibələrə görə yüz milyon insan ölüb. Və bu kişiləri işidir. Qadınların isə əlləri pak-dir. Svetlana Alekseyeviçnin də “Müharibənin qadın siması yoxdur” adlı əsəri var. Bu bizə əsas verir, deyək ki, qadınlar həyatımızın ən aydın, günəhsiz, məsum hissəsindədir.

Fərid Hüseyn: Çıxışlarınıza və əsərlərinizə əsasən, demək olar ki, nəyisə təlqin və təbliğ etmək məqsədi güdən yazıqlardan deyilsiniz. Mən bununla raziyəm, amma “Tanrının ay üzündən öp” romanında belə bir cümle var ki, “əsl insansansa mütləq iz qoymalısan” Və “Cüzamli əllər və donuz sümüyü”ndə də belə bir məqam var: “İsa bir söz idi, lakin mənalı söz, amma siz nəsiniz? Bir yığın mənasız söz! Sizin bir söz kimi mənanız olsun”. Sizcə, bütün insanlara məhz bu iz qoymaq missiyyası vacibdimi və ya hər kəs insanlar iz qoya biləmi?

Mustafa Məstür: Şüar səsləndirməklə hər hansı bir mövqeni nümayiş etdirmək eyni deyil. Məsələn, bir var mən sənə məsləhət verirəm, sən bunu edə bilsən, bir də var mən sənə gözələnə baxaraq fəryad edirəm ki, sən bu dünyada mütləq bir iz qoymalısan. Sən bu dünyada bir iz qoymalısan ki, sənəndən sonrakı insanlar sənənin varlığından xəbərdar olsunlar. Bu kimsə nəyisə təlqin edən sözlərdən deyil. Bunu Selincerin, Milan Kunderanın əsərlərində açıq-aşkar görmək olar ki, onlar istiqaməti göstərirlər. Əsas odur ki, əsərdəki səmimiyyət oxucuya ötürülsün. Əgər səmimiyyət ötürülmərsə, bu artıq yazıcının günahıdır.